

Enver Imamović

O ELEMENTIMA POLITIČKOG ORGANIZIRANJA ILIRSKIH ZAJEDNICA

Razvoj političkog organiziranja kod Ilira predstavlja važno i složeno pitanje. Pa ipak, u naučnoj literaturi nije nikada dovoljno uzimano u razmatranje, što predstavlja znatnu poteškoću za sagledavanje ukupne prošlosti Ilira. Razlog tome je pomanjkanje izvorne građe koja se odnosi na taj problem. Grčki pisci nisu pokazivali neki poseban interes za svoje sjeverne susjede (Ilire), pa tako ni za njihovo društveno uređenje. Postojeća građa se, uglavnom, odnosi na sporadične vijesti koje istraživačima ne nude mnogo.

Pored literarnih vijesti vrijedne podatke o ovom pitanju pruža i epigrafija sa numizmatikom, a u određenoj mjeri i arheološki spomenici. To je ipak dosta skromno pa o političkom organiziranju Ilira možemo steći tek opću predstavu.

Postojeća izvorna građa pokazuje da su se prve političke organizacije kod Ilira pojavile na jugu njihovog prostora, otprilike na području današnje Makedonije, Crnogorskog primorja i Albanije. U njihovom formiranju presudan faktor je odigrala geografska blizina grčkog svijeta. Iz Grčke su strujali kulturni i politički utjecaji što je činilo solidnu osnovu za društvenu transformaciju, odnosno nadogradnju, koja je bila iznad stadija plemenskog organiziranja, u kojoj je živjela većina balkanskih plemena sredinom I milenija st. e.

Političke tvorevine većeg nivoa na drugim stranama ilirskog svijeta iz tog razdoblja nisu poznate. Zato se s pravom može reći da se najstarije političko organiziranje Ilira na balkanskom prostoru javlja pod grčkim utjecajem, i to kod onih zajednica koje su neposredno graničile s Grcima.

U izvornoj se građi spominje nekoliko zajednica čiji je društveno-politički razvoj doveo do uspostavljanja države. Među takvim je bila kraljevina Enhelejaca, Taulanata, Peonaca, Dardanaca i Ardijejaca. Vijek njihovog nastanka i egzistiranja veže se za I milenij st. e. U njihovoj političkoj organizaciji jasno su naglašeni elementi koji ih karakteriziraju kao napredne zajednice sa složenim upravnim aparatom i razvijenom privrednom bazom. Po

tome su uveliko odskakale od ostalih ilirskih zajednica koje su živjele dalje od granica grčkog svijeta, odnosno u dubini ilirskog kopna.

Literarni izvori upućuju da su Enhelejci bili među prvima od Ilira čiji je politički razvoj doveo do stvaranja države. Njih spominju već grčki mitovi, a onda grčki historičari. Hekatej iz Mileta je bio prvi od logografa koji je pisao o njima. Opisujući jadransku obalu zabilježio je da su Enhelejci susjedi Deksara, haonskog naroda. Jedni ih pisci označavaju kao Ilire, a drugi kao poseban narod. Nema dosljednosti ni po pitanju njihove teritorijalne rasprostranjenosti. Jednom se spominju kao stanovnici jadranske obale, drugi put kao stanovnici ilirskih planina, odnosno susjedi Peonaca (jug Ilirije), ili čak kao susjedi grčkih Tebanaca, u čijoj su ranijoj povijesti igrali značajnu ulogu.¹

Po Pseudo Skylaku (IV stoljeće st. e.) Enhelejci bi bili stanovnici dijela obale koja se stere između Boke Kotorske i Drača.² Jedan drugi izvor iz istog razdoblja obavještava nas da je makedonski kralj Filip II ratovao s Enhelejcima oko Ohridskog jezera. Za pretpostaviti je da je u dugom razdoblju dolazilo do pomjeranja njihovih granica, pa je vjerojatno to razlog da izvori nisu dosljedni u označavanju granica njihovog prostora.

O društveno-političkom uređenju Enhelejaca ponešto saznajemo iz grčkih mitova. U jednom od njih se govori kako je Feničanin Kadmo došao među Enhelejce i po nalogu proročišta pomogao im u borbi sa susjednim plemenima (Ilirima), nakon čega su ga ovi izabrali za svoga kralja.³ Iz toga se dade zaključiti da je kod njih postojala institucija kraljevstva, bez sumnje na nivou kako je to bilo i kod Grka u to vrijeme.

Ima naznaka da su Enhelejci u starijem razdoblju predstavljali dosta snažnu zajednicu, pa je kao takva predstavljala opasnost i za južne grčke susjede, posebno Tebance i Delfe. Vrhunac moći su dostigli tokom VIII i VII stoljeća st. e., nakon čega im značaj počinje opadati, a od VI stoljeća st. e. skoro im se gubi trag u izvorima. Država je ipak opstala sve do početka III stoljeća st. e. kad je srušena u događajima koji se vežu za prodor Kelta na Balkan.

Iako manjkaju detaljniji podaci o karakteru državne organizacije kod Enhelejaca, može se pretpostaviti da je u mnogim oblicima odgovarala tipu grčkih kraljevina homerskog doba. Ratovi koje su vodili sa Grcima podrazumi-

¹ O Enhelejcima: G. Zippel, *Die römische Herrschaft in Illyrien bis auf Augustus*, Leipzig 1877., p. 12-20; K. Schüt, *Untersuchungen zur Geschichte der alten Illyrier*, Breslau 1910., p. 24-26; R. Katičić, *Enhelejci*, Godišnjak, knj. XV, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 13, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1977., p. 5-80.

² C. Mullerus, *Geographi Graeci minores*. Parisi 1855., p. 3; sredi: M. Suić, *Gdje se nalazilo jezero iz 24. pogl. Pseudo Skilakova Peripla?*, Glasnik Zemaljskog muzeja, n. s. VIII, Sarajevo 1953., p. 118 i d.

³ Apolod. III, 5, 6.

jevaju jaku političku i vojnu vlast, na čijem čelu su stajali autoritativni vladari. Preduvjet za to je bila solidna ekonomska osnova. Opravdano je pretpostaviti da je bila dosta jaka pošto se zna da je znatan broj Grka za plaću služio enhelejske kraljeve. To je imalo dalekosežne kulturne i političke posljedice. S time u vezi treba posmatrati i pojavu urbanizacije kod Enhelejaca, u čemu su bili prvi među Ilirima.

Druga ilirska zajednica koja je u svom političkom razvoju dosegla veći stupanj političkog organiziranja, bili su Peonci. Naseljavali su prostor današnje južne Makedonije (gornji Vardar sa Velesom, Stobijem i Crnom Rijekom), ali su joj se granice kroz dugo razdoblje mijenjale. Na istoku prema Tračanima granica je išla rijekom Meste od ušća do izvora Arde, a onda odatle do Krdolskog jezera i dalje na sjever. Prema podacima nekih pisaca (Strabon, VI, 331, 11; Plinije, IV, 35; Livije, XL, 33, 14), može se zaključiti da je u starijem razdoblju njihovo područje obuhvaćalo mnogo šire granice, ubrajajući tu i dijelove sjeverne Grčke, na štetu nekih tamošnjih zajednica. Naseljavali su, naime, i Halkidik. Da su Peonci pripadali skupini starih i značajnijih balkanskih naroda koji su politički i kulturno znatno odskakali od drugih balkanskih zajednica, svjedoči to što ih spominje Homer kao učesnike Trojanskog rata, koji su se borili na strani Trojanaca (III. XVII, 350). U doba Filipa II, Peonci su priznavali vlast Makedonije (Diod. XVI, 4). Nakon njegove smrti su se odmetnuli pa ih je Aleksandar morao umirivati.

Peonci su kao neposredni susjedi Grka s njima održavali prisne trgovačke veze pa su rano potpali pod njihov kulturni utjecaj. Zahvaljujući tome među prvima su od ilirskih zajednica zakoračili u civilizacijske tokove. Bliske veze s Grčkom potvrđuju podaci koji govore da su pojedini peonski vladari dobijali počasno građansko pravo (prokseniju) nekih grčkih država. To je bilo iz zahvalnosti za učinjene im usluge (pomoć u žitu, novcu, vojna pomoć i sl.). Te veze su osobito bile razvijene s Atenom, koja se u svojoj vanjskoj politici i odnosima s Makedonijom često oslanjala na veze s ilirskim i tračkim kraljevima.

Izvorna građa nam saopćava imena trojice peonskih kraljeva. Godine 357. st. e. na prijestolju je sjedio Agis. Njegov nasljednik je bio Likpej, a godine 306. st. e. na prijestolju je bio kralj Audoleont. Njegov sin je bio Ariston, dok je Droupion bio suvremenik makedonskog kralja Demetrija II.⁴

Na visoki privredni i kulturni razvoj Peonije ukazuje emitiranje novca. Zna se da su peonski vladari kovali novac i u doba Grčko-perzijskih ratova. To svjedoči da se privreda Peonije temeljila na robno-novčanim odnosima, sa svim pratećim institucijama. Emitiranje novca se odvijalo u kontinuitetu kroz dugi

⁴ F. Papazoglu, *Politička organizacija Ilira u vreme njihove samostalnosti, Simpozijum o Ilirima u antičko doba*, Centar za balkanološka istraživanja, knj. 2, pos. izd. knj. V. Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1967., p. 18.

niz godina. Godine 306. st. e. kralj Audoleon je kovao emisije s legendom koja sadrži titulu *basileus*, na isti način kako su to činili helenistički monarsi. Titula *basileusa* pokazuje da je Peonija predstavljala državnu organizaciju, jer da je u pitanju plemenska organizacija s plemenskim stariješinom na čelu, dotična titula bi izostala.

Na visoki nivo političke organizacije Peonije ukazuje i razvijena urbanizacija zemlje. Peonske gradove spominje i Herodot (Doberos i Bymazos), a iz mlađe epohe su Stuberra, Astraion, Argos, Bryanion, Bylazora, Stobi, Idomene i dr. S obzirom da je za razvoj urbanizacije preduvjet jaka ekonomska osnova, u ovom slučaju postojale su sve potrebne pretpostavke. Zemlja je raspolagala znatnim viškom proizvoda, prije svega u žitu i metalima, što je u trgovinskoj razmjeni s Grcima predstavljalo stratešku robu. Priliv sredstava uvećavalo je bogatstvo zemlje, što je, pak, uvjetovalo da se peonsko društvo rano klasno izdiferencira. To je u procesu razvoja dovelo do uspostavljanja čvrste političke organizacije, koja je u završnoj fazi prerasla u državnu organizaciju.⁵

Nasljednici kralja Audoleonta vladali su Peonijom sve do sredine II stoljeća st. e. S političkog gledišta, od tih nasljednika značajan je bio kralj Dropion, suvremenik makedonskog kralja Demetrija II i Dozona. Za njegove vladavine Peonija se u izvorima naziva *koinon ton Paionon* (državno-politička zajednica Peonaca).⁶ Grci su pravnim izrazom *koinon* označavali državnost, karakterističan za njihove zajednice. Peonski *koinon* se razlikuje od grčkog utoliko što je kod njih obuhvaćao i seosko stanovništvo, dok se kod Grka zasnivao na *simpoliteji*, kod kojih je društvenu ćeliju predstavljao polis, a kod Peonaca selo.

Država Taulanata je neko vrijeme istovremeno postojala kada i država Enhelejaca. Nosioci državnosti je bilo pleme Taulanti, koje je imalo staništa u zaleđu grčke kolonije Epidamnosa. U doba pune moći država im se sterala na području srednje i sjeverne Albanije.

Ta država se prvi put spominje u VII stoljeću st. e., kada je njen vladar Gaularos ratovao protiv makedonskog kralja Argeiosa. Dvjesto godina kasnije Taulanti su odigrali važnu ulogu u sukobu stanovnika grčke kolonije Epidamnosa, koji su bili uvod u dugotrajni Peloponeski rat koji je uvukao u sukob sav grčki svijet. Taulanti su, naime, pružili utočište oligarsima iz Epidamnosa u sukobu sa demokratima, i tako se umiješali u događaje koji su od prvorazrednog značaja za grčku historiju. Tokom tih zbivanja Taulanti su, kao saveznici Korkirana, stekli znatnu političku moć, pa od tada sve češće dolaze u sukob s grčkim kolonistima, a onda i sa Makedonijom. Najveću moć su dostigli početkom 4. stoljeća st. e.

⁵ F. Papazoglu, o. c., p. 16; Sr. N. Vulić, *Narodnost Peonaca*, Glas, Srpska kraljevska akademija, CXXI, 2. r. 66, Beograd 1926., p. 1 i d.

⁶ F. Papazoglu, o. c., p. 18.

Kad je Aleksandar Veliki bio na Dunavu, pobunjenom ilirskom kralju Klitu pružio je pomoć taulantski kralj Glaukije. Po povratku Aleksandar je vodio rat protiv oba kralja, ali su Taulanti uspjeli sačuvati samostalnost. Nakon Aleksandrove smrti s te strane nije više prijetila opasnost, i u doba diadoha Taulantska kraljevina je doživjela najsvjetlije dane. Kralj Glaukije je pomogao epirskog kralja Pira da se vrati na prijestolje. Čak je uspio spriječiti Makedonce da stvore vojne baze na Jadranu. U sukobu sa Kasandrom 314. godine st. e. doživio je poraz, ali čim se ovaj povukao, Glaukije je napao Apoloniju. Uspio je, međutim, zadržati samo Epidamnos (Diador, XIX, 67, 5-7; 70, 7, i 78, 1). Glaukije se posljednji put spominje 302. godine. Prodor Kelta i uzdizanje Makedonije Taulante je definitivno zbrisalo s političke pozornice, nakon čega padaju u zaborav.

Visokorazvijenu političku organizaciju sa elementima državnosti stvorili su i Dardanci. Jezgro države im se nalazilo na području današnjeg Kosova i Metohije. U određenim razdobljima moć im je dopirala sve do Jadranskog i Jonskog mora. Dardanija se u izvorima prvi put spominje 344. godine st. e., kada je makedonski kralj Filip II pošao u pohod na tu zemlju.⁷ Početkom III stoljeća st. e. predstavljala je moćnu kraljevinu i regionalnu silu. Justin nas izvještava da je 280. godine st. e. dardanski kralj (Dardanus rex), nudio makedonskom kralju Ptolomeju Ceraunu pomoć u borbi protiv Kelta koji su napali Makedoniju. Uvjeren u svoju moć ovaj je to odbio. Kelti su ga, međutim, pobijedili i ubili na bojnopolju.⁸

Ovaj Justinov podatak je važan jer prvi put spominje jednog dardanskog kralja, mada mu ne navodi ime. Polion daje podatak više, pa kaže da su Dardanci bili okupljeni pod jednim kraljem (Polion, IV, 12, 3). Od Livija, pak, saznajemo da je sredinom III stoljeća st. e. na čelu Dardanije bio kralj Baton, Longarov sin (Liv. XXXI, 28, 2). Ovaj podatak je važan jer pokazuje da je na čelu Dardanije bila dinastija s nasljednom vlašću, što ukazuje na njenu dugu državotvornu tradiciju. Izvorno su poznata ukupno tri kralja, od kojih imenom dva: Baton i Longar. Dardanija je kao kraljevina svakako postojala i u vrijeme kralja Filipa II, jer se Dardanci u izvorima javljaju uvijek odvojeno od Ilira.

Okupljanje Dardanaca u čvrstu političku zajednicu započelo je, bez sumnje, mnogo prije nego to izvori spominju.⁹ Na to upućuje visoki stupanj njihove vojne organizacije i akcije koje su poduzimali protiv svojih susjeda, za što je preduvjet bila jaka i dobro organizirana vlast.

⁷ F. Papazoglu. *Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba*, Djela, knj. XXX, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 1, ANUBiH, Sarajevo 1969., p. 105; E. Čerškov, *Rimljani na Kosovu i Metohiji*, Beograd 1969, p. 105 i d.

⁸ Iust. XXIV, 9-11; F. Papazoglu, o. .c., p. 107.

⁹ Iust. VIII, 6, 2.

Dardanija je tradicionalno bila neprijatelj Makedonije. Njena vojska je često vršila upade u njene sjeverne dijelove. Jedan takav upad je registriran 359. godine st. e., kad ih je suzbio Filip II. Opasnost od Dardanaca je postala još veća kada su se oslobodili pritiska Kelta 280. godine st. e. Na ruku im je išlo i to što je Makedonija bila iscrpljena u ratu sa Keltima.

Prvi makedonski grad koji je bio na udaru Dardanaca je Bilazora, koji je štitio prolaz kroz vardarsku klisuru i pristup u Makedoniju sa sjevera. Dardanci su ga na kraju zauzeli i u svojim rukama držali skoro stotinu godina. Fillip V ga je povratio 217. godine st. e. Mada je tom prilikom duboko prodro u dardanski teritorij, to nije znatnije ugrozilo moć dardanskih kraljeva.¹⁰

Neprijateljstva između Dardanije i Makedonije nisu ni kasnije prestajala. Godine 200. st. e. dardanski kralj Baton je s ilirskim poglavcima Pleuratom i Aminandrom došao u Dirahij rimskom konzulu Sulpiciju Galbi i predložio mu da zajednički zarate na Makedoniju.¹¹ Ovo je prvi evidentirani dodir Dardanaca s Rimljanima. Od tada dugi niz godina djeluju kao saveznici u ratu protiv Makedonije. Politika Rima je, međutim, išla za tim da pokori čitav Balkanski poluotok, pa je moralo doći do neprijateljstava između njih. Kada je Rim 168. godine st. e. konačno pokorio Makedoniju, odnosi sa Dardanijom su se izmijenili. Nade Dardanaca da će im Rim ustupiti neke dijelove osvojene zemlje, nisu se ostvarile. Ubrzo su izbila neprijateljstva koja su trajala dugi niz godina. Dardanija je definitivno potpala pod rimsku vlast 28. godine st. e., nakon čega je pretvorena u rimsku provinciju.¹²

Daleko veću, stabilniju i trajniju ilirsku državnu tvorevinu predstavljalo je Ilirsko kraljevstvo. Granice su mu se prostirale od srednjodalmatinskih otoka do rijeke Vojuše i epirske granice na jugu. U unutrašnjosti graničila je s Makedonijom oko Ohridskog jezera, a s Dardanijom oko sastava Bijelog i Crnog Drima.¹³

Povijest Ilirskog kraljevstva može se u kontinuitetu pratiti od kraja V do polovice II stoljeća st. e.¹⁴ Izvorna građa pokazuje da je to bila kompaktna politička zajednica s jakom centralnom vlašću. Predstavljala je sklop gradova (među kojima je bilo i grčkih kolonija), i većih i manjih plemenskih zajednica. Od

¹⁰ F. Papazoglu, *Makedonski gradovi u rimsko doba*, Skopje 1957., p. 231 i d; Isti autor: *Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba*, p. 116.

¹¹ Liv. XXXI, 28, 1-3.

¹² F. Papazoglu, *Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba*, p. 140 i d.

¹³ O granicama: F. Papazoglu, *O teritoriji ilirskog plemena Ardijeja*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Beogradu, VII, Beograd 1963., p. 71 i d; Isti autor: *Poreklo i razvoj ilirske države*, Godišnjak, knj. V, Centar za balkanološka istraživanja, knj. 3, ANBiH, Sarajevo 1967., p. 126 i d.

¹⁴ Općenito: G. Zippel, o. c. p; F. Papazoglu, o. c., p. 124 i d.

pokorenih je ubirala poreze, za koje se zna da su bili dva puta veći od onih koje im je kasnije nametnuo Rim. To je bila najveća i najjača državna tvorevina koju su Iliri u svojoj povijesti stvorili. S obzirom da je dugo vremena bila aktivni sudionik političkih zbivanja na balkanskom prostoru i da se njen vijek podudara s rimskim prodorom na Balkanu, antički pisci su o njoj ostavili dosta podataka pa nam je njena povijest nešto bolje poznata u odnosu na ostale ilirske zajednice.

Ima nekoliko bitnih pitanja koja se tiču ove kraljevine oko kojih nisu još usklađena mišljenja. Sporan je prije svega identitet plemena koje je bilo nosilac državnosti, odnosno koje je stvorilo ovu državu. Sporan je čak i naziv ove države jer se u izvornoj građi spominje pod raznim nazivima (Ardijejsko kraljevstvo, Ilirska kraljevina).

Najstarija i takoreći općeprihvaćena teza koju je svojevremno iznio Zippel, objašnjava da su nosioci i tvorci ilirske države bili Ardijejci, ilirsko pleme, za koje podaci govore da su u svojoj najranijoj fazi živjeli duboko u jadranskom zaleđu, negdje oko razvoda rijeke Neretve i Bosne. Odatle su početkom IV stoljeća st. e. pod pritiskom Kelta bili potisnuti i spuštaju se niz Neretvu pa su tako izbili na more. Smjestili su se u dijelu primorja oko ušća Neretve. Po Zippelu odatle su sredinom III stoljeća st. e. krenuli u svoju osvajačku misiju prema jugu pa su nametnuli svoju vlast mnogim južnoilirskim plemenima, ujedinivši ih u jedinstvenu državu.¹⁵

Gitti, pak, odbacuje Zippelovu tezu o Ardijejcima kao tvorcima Ilirske države. On to pripisuje Labeatima, koji su naseljavali predjele oko Skadarskog jezera. Argument za tu tezu mu je što se upravo tu, u Skodri, to jest na području Labeata, nalazila prijestolnica posljednjeg ilirskog kralja Gencija.¹⁶ Za ovu tezu, međutim, nema potvrda u izvorima, jer se Labeati prvi put spominju tek sredinom II stoljeća st. e., kada Ilirsko kraljevstvo nije više postojalo.

Ni Drojzenu, piscu poznate historije helenizma, nije bila sasvim jasna situacija u vezi nosilaca Ilirske države. Mada je donio nekoliko kraljevskih imena ove dinastije, iz tzv. starije generacije vladara, nije bio siguran čak ni u to da li je to bila kontinentalna država (oko Ohridskog jezera i gornjih tokova Vojuške i Devola), ili primorska (Crnogorsko i sjevernoalbansko primorje), čemu je izgleda bio više sklon.¹⁷

Neka najnovija istraživanja kao da idu u prilog Drojzenove teorije (o južnom porijeklu države). Tome se priklonila i Fanula Papazoglu, koja s dosta uvjerljivih agumenata iznosi mišljenje da se jezgro ove države nalazilo na

¹⁵ G. Zippel, o. c., p. 43 i d;

¹⁶ A. Gitti, *Ricerche di storia illirica. Sulle origine ed i caratteri della monarchia di Agrone*, *Historia* 1935/XIII, No. 2, p. 183.

¹⁷ J. G. Droysen, *Geschichte des Hellenismus III/2*, Gotha 1877., p. 115.

krajnjem jugu Ilirije i da se ona, ustvari, širila od juga prema sjeveru, to jeste prema Neretvi.¹⁸

Papazoglu izdvaja dva razdoblja u razvoju ove države. Prva, starija faza, je po njoj trajala od konca V stoljeća st. e. do šezdesetih godina III stoljeća st. e. Iz tog je razdoblja epigrafski i literarno posvjedočeno 9 kraljeva: Sirrhas, Bardylis, Grabos, Pleuratos, Kleitos, Glaukias, Bardylis II, Monnounios i Mytilios.¹⁹

Iza toga slijedi mlada faza koja je trajala od 260. do 168. godine st. e. Nastavlja se izravno na prvu dinastiju. U ovom razdoblju vladalo je šest kraljeva: Pleurat, Agron, Teuta, Skerdilaida, Pleurat i Gencije. Po mišljenju Fanule Papazoglu, to je tzv. ardijejska dinastija. Ona je bolje poznata zahvaljujući bogatijoj izvornoj građi, s obzirom da se njen vijek podudara s prodorom Rima na Balkanski poluotok.²⁰

Nedosljednost antičkih pisaca po pitanju nosilaca ovog kraljevstva unijelo je zabunu i kod suvremenih historičara, zbog čega je nazivaju različitim imenima (Ilirska kraljevina, Ardijejska kraljevina). Za Diona Kasija (III stoljeće n. e.) Agron je ardijejski kralj, dok Polibije, koji je mnogo bliži vremenu o kojem piše (II stoljeće st. e.), za njega i njegovog nasljednika upotrebljava izraz "kralj Ilira".²¹

Po Fanuli Papazoglu, Agronova dinastija predstavlja posljednju etapu u razvoju jedne te iste političke (ardijejske) političke zajednice koja je trajala oko dva i po stoljeća. Po njoj bi joj najbolje odgovarao naziv "Ilirska kraljevina".²²

Važna je činjenica da antički pisci ovu kraljevinu doslovno nazivaju "ilirskom". Kada su u pitanju druge kraljevine kod Ilira izvori ih uvijek jasno imenuju po plemenskim nosiocima, pa tako "Kraljevina Enhelejaca", "Kraljevina Peonaca", "Kraljevina Taulanata" ili "Kraljevina Dardanaca". Koja je to zajednica koju su Grci doslovno nazivali "ilirskom", pa shodno tome i njihovu državu "Ilirska", nejasno je iz njihovih izvora.²³ S obzirom da neki rimski pisci Agrona nazivaju ardijejskim kraljem, a drugi uopćeno ilirskim, navelo je neke istraživače da dotičnu kraljevinu nazovu "Ardijejskom kraljevinom", što bi odgovaralo pojmu "Ilirska kraljevina".

Ova kraljevina je kroz razdoblje od dva i po stoljeća, koliko se može izvoriina pratiti, prolazila razne faze društvenog, političkog i kulturnog razvoja.

¹⁸ F. Papazoglu, *O teritoriji ilirskog plemena Árdijeja*, p. 71 i d. Isti autor: *Poreklo i razvoj ilirske države*, p. 127.

¹⁹ F. Papazoglu, *Poreklo i razvoj ilirske države*, p. 128 i d.

²⁰ F. Papazoglu, o. c., p. 138 i d.

²¹ Cass. Dio. frg. 9, 2-3; Polib. II, 2, 4.

²² F. Papazoglu, o. c., p. 144.

²³ Plin. III, 22; Pomp. Mela II, 3, 56.

U doba najvećeg cvata predstavljala je zajednicu brojnih većih i manjih plemena, od kojih su neka bila silom u nju uključena. U njenom sastavu bilo je i gradova, među kojima i nekoliko grčkih kolonija na jadranskoj obali, kao i gradovi koji su pripadali makedonskim i epirskim dinastima. Jezgra ostalih gradova su bila stara ilirska središta od kojih su neka bila sasvim ili djelimično helenizirana. To pokazuje da je ilirska kraljevina bila i nosilac urbane civilizacije, iz čega proizilazi da su i s te strane postojali preduvjeti za njen puni državno-pravni razvoj. To ovu kraljevinu svrstava u red razvijenih država antičkog doba.

Ilirski kraljevi su već u IV stoljeću st. e. kovali novac, što predstavlja jedan od bitnih elemenata koji karakterizira državnost, jer to podrazumijeva robno-novčani način privređivanja iza čega mora stajati dobro organizirana državna vlast.²⁴ S time ide i politička moć. Ilirska kraljevina je tokom IV i III stoljeća st. e. predstavljala nezaobilazan faktor u odnosima među zajednicama južnog Balkana. Kralj Grabos je 357. godine st. e. sklopio savez sa halkidičkom ligom protiv Makedonije, a godine 356. sličan savez je zaključen sa Atenom (Diodor, XVI, 22.). Ilirska kraljevina je predstavljala i pomorsku silu. Puni razvoj doživjela je za kralja Agrona, kojeg izvori spominju 230/229. godine st. e. Njegovi nasljednici su uspjeli održati kraljevstvo još šest desetljeća. To je vrijeme intenzivnog rimskog nastojanja da se učvrsti na istočnoj jadranskoj obali i Balkanu. Ardijska kraljevina je kao bitan politički faktor na tom prostoru morala doći u sukob sa Rimom. Vođena su ukupno tri ilirsko-rimska rata (229, 218, 171. godine st. e.) Rim je srušio ovu državu tokom Trećeg rata (167. godine st. e.), kojom prilikom je uhvaćen i smaknut posljednji vladar kralj (Gencije).

Prvi ilirsko-rimski rat je s političkog gledišta imao taj značaj što je tom prilikom rimska vojska prvi put stupila na tlo istočne jadranske obale. To je imalo nesagledive posljedice i za Grke, jer je intervencija u Iliriji Rimljanima pripremila osvajanje Grčke. Time je ujedno označen početak rimskog osvajanja zemalja sve do Eufrata. Zato grčki historičar Polibije s pravom u svojoj Općoj povijesti na samom početku izlaganja daje centralno mjesto ratu s kraljicom Teutom i događajima koji su nakon toga uslijedili.²⁵

Ilirska kraljevina je sadržavala sve atribute koji karakteriziraju starovjeku državu. To je prije svega nasljedna kraljevska vlast, postojanje dvora i dvorskih službi, diplomacija, emitiranje novca, jaka vojska itd. O svemu tome vrijedne podatke nam daje Polibije. Najistaknutije dvorske službenike on označava titulom *filoi* (kraljevi prijatelji), isto kako je bilo na dvorovima helenističkih vladara

²⁴ D. Rendić, *Prolegomena ilirskoj numografiji*, Godišnjak, knj. III, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 1, Sarajevo 1965., p. 77-93.

²⁵ Polib. II 2-112; M. Garašanin, *Istorija Crne Gore*, I, Titograd 1967., p. 107 i d.

tog vremena. I Livije zna za te kraljeve službenike, s tim što ih on prevodi na latinski - *amici*.

Ovi "kraljevi prijatelji" (filoi, amici) bitno se razlikuju od kategorije plemenskih prvaka. Razlika između njih je ta što se plemenski prvaci biraju na plemenskom vijećanju, dok je izbor kraljevih "prijatelja" vršio kralj. Njihov utjecaj se isključivo zasnivao na osobnoj vezi sa kraljem. To znači da su ovi službenici postavljani i skidani po nahođenju dinasta. Izvori navode da je među takvima bilo i stranaca, uglavnom Grka.

Dok su plemenski prvaci (*principes gentis, principes Illyriorum*) u najstarije doba bili isključivo plemenske starješine kako im to i ime kaže, u razvijeno doba ilirske države tu titulu su, također, nosila lica koja su na dvoru obnašala određenu službu, što znači da je u to vrijeme izgubila svoje izvorno značenje. Nosili su je čak i gradski funkcioneri, sitni dinasti, starješine općina i dr. U ovom slučaju, radi se o kategoriji visokih državnih činovnika koji su bili potčinjeni kraljevskoj vlasti. U suprotnom, oni bi činili vijeće koje bi moglo ograničiti kraljevsku vlast, odnosno njegovu funkciju u unutarnjim ili međunarodnim odnosima.

Postojeća epigrafska građa i literarni izvori isključivo spominju kralja kada je u pitanju sklapanje ugovora o savezu (na primjer savez sa Atenom iz 356. godine st. e.). Dok titula *basileus* uz neka imena ilirskih vladara (*basileus Monnounios, basileus Bardylis* itd.) u biti ne govori mnogo, titula *basileus ton Illyrion*, ili *rex Illyriorum*, izražava nadplemenski karakter vlasti. To se, uglavnom, odnosi na kraljeve iz starije dinastije.²⁶

U ovom slučaju vladar s tom titulom ne označava poglavicu nekog plemena nego je riječ o vladaru određene države u čiji sastav je ulazilo niz ujedinjenih srodnih plemena, pa zato titula *basileus ton Illyrion*, (kralj Ilira). Ova nadplemenska titula je u najužoj relaciji s atributom državnosti jer u protivnom, da je u pitanju kralj (*basileus*) jednog određenog plemena to bi imalo sasvim drugi smisao.

Ilirski vladari su uživali sve privilegije i prava koja su bila rezervirana za lica takvog ranga. Ubirali su poreze, njima su bili potčinjeni novoosvojeni gradovi, u njima su postavljali namjesnike po svojoj volji. Kraljevi su bili vrhovni zapovjednici vojske, kovali su novac, a bili su i vrhovni suci.

Od posebnog značaja je da je ilirska država imala razvijenu diplomatsku službu po uzoru na ondašnje helenističke države. Mora se pretpostaviti da je bila u upotrebi pisana komunikacija. Pri tome se diplomacija služila grčkim jezikom i pismom.

²⁶ O tome: F. Papazoglu, *Politička organizacija Ilira u vreme njihove samostalnosti*, p. 19.

S obzirom da je riječ o državi antičkog doba, njeni društveni odnosi su se temeljili na principima razvijenih robovlasničkih odnosa. To podrazumijeva klasnu izdiferenciranost, o čemu nam Polibije i Livije donose niz podataka. Po njima, postojale su dvije kategorije stanovništva: potlačeni i slobodni. I jedni i drugi su u odnosu prema kralju bili podanici. Izvori za njih upotrebljavaju izraze *hipekooi* i *oikeoi*. Podaci govore da je kod Ilira postojala i kategorija pravih robova. Polibije nas izvještava da su ilirski kraljevi do robova također dolazili gusarenjem.²⁷ Rimski historičar Livije piše, da je makedonski kralj Filip V nakon osvajanja ilirskog grada Peliona 200. godine st. e. slobodno ljudstvo pustio, a robove i ostali plijen do kojeg je došao odveo u Makedoniju.

Teopomp piše da su Ardijejci držali čak 300.000 robova, koje on naziva *prospelatoi*.²⁸ U suvremenoj literaturi je iznijeto mišljenje da se tu ne radi o pravim robovima, nego o kategoriji poluslobodnih članova zajednice. Varon spominje, pak, neke oberate, za koje kaže da ih je bila puna Ilirija. Kada su Rimljani 179. godine st. e. zauzeli penestinski grad Uskani, također su naišli na mnoštvo robova (*turba servilis*). To sve govori da je kod Ardijejaca, kao i u drugim antičkim državama onog vremena, postojala klasna izdiferenciranost, gdje su najnižu kategoriju činili robovi. To potvrđuje da je Ardijejska kraljevina i po pitanju društvenih odnosa bila izgrađena po principima antičkog robovlasničkog društva.

Kao vladari dobro organizirane i jake države, ardijejski kraljevi su raspolagali velikim materijalnim sredstvima. Mada su počeli kovati novac tek u IV stoljeću st. e., bez sumnje su se njime služili i ranije. Zna se, da su ilirski vladari često sklapali vojne saveze s drugim državama ili zajednicama za novac. Također su nudili svoje vojne usluge za novac. Jedno vrijeme su makedonski kraljevi Ilirima plaćali danak, pa je i na taj način novac ulazio u tokove njihovog privređivanja.

Ilirski vladari su u svojim rukama držali bogate rudnike srebra u Damastionu.²⁹ To je uz ratni plijen pružalo solidnu osnovu za stjecanje velikog bogatstva. O tome ponešto saznajemo i iz izvještaja rimskih pisaca. Kada su Rimljani 167. godine st. e. srušili Ardijejsku kraljevinu, u ruke im je pao toliki plijen da je to u Rimu izazvalo nevideno divljenje. U pobjedničkom trijumfu je između ostaloga nošeno 27 tovara zlata, 19 tovara srebra, 13.000 denara, 120.000 ilirskih srebrenih novaca itd.³⁰ To pokazuje da su i s materijalne strane postojali preduvjeti za funkcioniranje složene državne organizacije.

²⁷ Polib. II, 4, 65.

²⁸ Atheneus, VI, 271.

²⁹ Strab. VII, 271.

³⁰ Liv. XLV, 43. Sr. M. Garašanin, o. c., p. 112-113.

Ostale ilirske zajednice u svom društvenom razvoju nisu nikada dostigle stupanj razvoja koji bi ih doveo do uspostavljanja društveno-političkog sistema koji bi bio iznad plemenske organizacije. Najveći domet u tom pogledu bilo je stvaranje međuplemenskog saveza, što je predstavljalo tek etapu u stvaranju državne organizacije. Jedino se može reći za Histre da su se u svom razvoju bili približili stvaranju potpune državne organizacije.

O društveno-političkom uređenju Histra izvještava nas Livije, opisujući rat s Rimljanima 178-177. godine st. e. (Liv. Ab Urbe cond., XL, XLI). Tu se navodi da su Histri bili organizirani u plemenski savez kojem je na čelu stajao nasljedni kralj. Livije zna za dvojicu takvih kraljeva. Ime prvoga ne navodi, ali kaže da je živio u miru sa susjedima i Rimljanima. Naslijedio ga je sin Epulo, za čije vladavine je došlo do rata sa Rimljanima.³¹

Po ovome se vidi da je kod Histra postojala institucija kraljevske vlasti, a to znači da su Histri početkom II stoljeća st. e. već imali iza sebe plemensko udruživanje, te da su se u vrijeme rata sa Rimljanima nalazili u fazi stvaranja jake vojnodemokratske države kojoj je na čelu bio nasljedni kralj. Proces stvaranja potpune državne organizacije prekinuli su Rimljani vojnim pohodom, koji je završio pokorenjem Histra.

Iako su Histri pružili žestok otpor, jači i organiziraniji Rimljani su ih pobijedili. Konzul Marko Pulher je 177. godine st. e. krenuo u odlučujući juriš na njihovo glavno uporište Nezakcij (danas Vizače kod Pule). Po predanju, kralj Epulo je sam sebi oduzeo život da ne bi živ pao neprijatelju u ruke. @ilavi otpor Histra je skršen u krvi i plamenu, nakon čega je na području Histre Rim uspostavio svoju vlast.³²

Opisujući ovaj rat Livije donosi niz podataka koji oslikavaju društvene i političke prilike kod Histra. Skreće pažnju njegova napomena da su Rimljani bili veoma razočarani plijenom koji im je pao u ruke nakon zauzeća njihovog glavnog grada Nezakcija. To govori da kod Histra nisu još postojale materijalne pretpostavke za uspostavljanje potpune državne organizacije, koja bez čvrste ekonomske osnove ne može funkcionirati.

Livije skoro idealizira odnos Histra prema slobodi, ističući da su im muškarci i žene radije odlazili u smrt nego da postanu tuđe roblje. To govori da su predstavljali zajednicu koja nije znala ni za unutarnje ni za vanjsko porobljavanje. S druge strane, takav odnos i ponašanje u ratnim okolnostima karakteristično je za zajednice nižeg kulturnog i društvenog statusa.

Ipak, za Histre se može reći da su u političkom organiziranju bili znatno odmakli od drugih plemenskih zajednica zapadnog Balkana. Livije kod njih

³¹ Liv. XLI, 1; Š. Mlakar, o. c., p. 9 i d.

³² S. Čače, o. c., p. 86.

spominje dvije kategorije društvenog organiziranja: *populi* i *civitates*.³³ Prva kategorija je obuhvaćala brojna plemena koja su živjela u jednom većem ili nizu manjih utvrđenih naselja (kasteljera). Kod svih je osnovno zanimanje bila obrada zemlje i uzgoj stoke, a oni koji su živjeli uz obalu bavili su se i pomorstvom.

Pripadnici druge kategorije (*civitates*) predstavljali su viši stupanj plemenskog udruživanja. I jednima i drugima na čelu su bile starješine (*principes*). Plemensko udruživanje po ovim osnovama zasnivalo se na proširenom krvnom srodstvu i teritorijalnom povezivanju. *Civitatesi* (općine) su okupljali plemena koja su živjela na određenoj teritorijalnoj cjelini koju su zajednički eksploatirala njena prirodna bogatstva. Zajedničkim akcijama rukovode plemenske starješine (*principes*) koji, kada iskrasne ratna opasnost, između sebe biraju vođu (*princeps civitatis*), koji ima ingerencije kralja. Zato Livije i naziva *Epula* i njegova oca kraljem.

Ingerencije histarskih kraljeva ipak ne odgovaraju ingerencijama peonskih, ardijskih ili dardanskih kraljeva. Dok su ovi posljednji bili potpuno samostalni u odlučivanju po pitanjima za zajednicu, histarski *princeps* (kralj) je u međuplemenskom vijeću bio ograničen. Sva važnija pitanja kao što je odbrana, razdioba ratnog plijena, iseljavanje u nove oblasti i sl, zajednički se rješava u vijeću koje sačinjavaju vođe pojedinih plemena (*principes*). To govori da je kod Histra nedostajala posljednja stepenica u političkom razvoju preko koje je institucija *civitates* trebala prerasti u instituciju monarhije. To bi vjerojatno uslijedilo da taj proces nije bio prekinut osvajanjem Rimljana.

Nije slučajno da se uz spomenute države na jugu Ilirije najrazvijenija društveno-politička organizacija javlja upravo kod Histra. Kao što je Grčka vršila kulturni i politički utjecaj na južne Ilire, pa je to bio razlog da naglašeno odskoče u razvoju od ostalih sunarodnjaka iz unutrašnjosti, tako su se i Histri brže razvijali zahvaljujući utjecajima iz susjedne Italije. Da je ta konstatacija tačna, pokazuje sudbina zajednica koje su živjele podalje od jedne i druge zone utjecaja. Među takve spadaju Japodi, Dalmati i Panoni.

Organizacija Japoda je bila slična onoj kod Histra. I njihova plemena (*Moentini*, *Arupini*, *Avendini* i dr.) su se okupljala u savez čiji je centar bio *Metulum*. I kod njih je, kao kod Histra, taj vid organiziranosti imao privremeni karakter. Uspostavljan je dogovorom srodnih plemena protiv zajedničkog neprijatelja. Kad opasnost prođe, savez se raspada, i plemena su živjela kao samostalne jedinice.

Neki segmenti japodskog društva dosta podsjećaju na organizaciju Histra. Strabon za njih navodi da su nekoć bili poznati pljačkaši Italije. Zatim, spominje njihove gradove *Metulum*, *Arupium*, *Monetium*, *Terpon*, *Avendo* i *Segestiku*, a

³³ O tome: Š. Mlakar, o. c., p. 7-8.

od plemena Moentine, Arupine, Avendine i dr. Bili su okupljeni oko jednog središta (Metulum). I ovdje se ponavlja epizoda iz rata sa Rimljanima. Kad su izgubili nadu u pobjedu, ubijaju žene i djecu a onda sebe, kako neprijatelju (Rimljanima) ne bi živi pali u ruke.

Ostaje nam nepoznato ko je bio na čelu zajednice Japoda u doba njihove samostalnosti. Da li kralj (rex), ili izborni poglavica (princeps). Kada su došli pod rimsku vlast, poglavice japodskih župa nose titulu *praepositus* (*praepositus et princeps*).³⁴ Moguće da su starješine s ovom titulom stajali na čelu plemenskog saveza dok su principes, to jest poglavice pojedinih plemena, činili vijeće koje je stajalo uz bok praepositusa.

Rimljani su u većini slučajeva ostavljali pokorenim narodima njihove tadašnje institucije koje su se na ovaj ili onaj način morale uklopiti u rimski pravni sistem. Zato se može pretpostaviti da titula *praepositus*, koja se javlja na više japodskih spomenika iz vremena ranog carstva, reflektira titulu nadplemenskog vođe iz doba njihove samostalnosti, dok bi *principes Japodum* bile nekadašnje plemenske starješine koje su izmeđuse birale nadplemenskog vođu, to jest praeposita.

Slično je bilo i kod Dalmata. I oni su se ujedinjavali samo kada bi im zaprijetila zajednička opasnost. Za savršeniji oblik organiziranja kod njih nije postojala ni materijalna pretpostavka. Dalmati su živjeli u obalnom zaleđu, većim dijelom na Duvanjskom, Livanjskom, Glamočkom i Kupreškom polju. Uglavnom su se bavili stočarstvom.³⁵

Dalmati nisu poznavali ni novac, a obradivu zemlju su izmeđuse dijelili svake osme godine. Potčinjena plemena su im plaćala danak u žitu i stoci.³⁶ Sve u svemu, to su bili tipični gorštaci i stočari kod kojih nije bilo urbanih naselja niti drugih sadržaja koji bi govorili o većem društvenom i kulturnom stupnju što bi predstavljalo osnovu za stvaranje složenog državnog sistema.

Društveno uređenje Dalmata bilo je slično japodskom. Najveći stupanj do kojeg su došli bio je plemenski savez koji je stvaran u izvanrednim prilikama zbog vanjske opasnosti. Tada je biran nadplemenski vođa (princeps Dalmatarum) čije su kompetencije trajale dotle dok je nalagala situacija zbog koje je biran.

I u vrijeme rimske dominacije plemenski prvaci su zadržavali svoje funkcije ali su sada bili uključeni u rimske institucije vlasti. Epigrafski spomenici bilježe nekoliko takvih prvaka među kojima samo imenom podsjećaju

³⁴ K. Patsch, *Japodi*, Glasnik Zemaljskog muzeja, VIII, Sarajevo 1896., p. 133 i d.

³⁵ M. Zanimović, *Ilirsko pleme Dalmati*, Godišnjak. knj. IV, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 2, ANUBiH, Sarajevo 1966., p. 27 i d.

³⁶ Polib., 32. 18.

na plemensku konstituciju iz doba svoje samostalnosti. Izgleda, da je u nekim sredinama ta titula bila nasljedna, jer se na jednom natpisu (CIL III,2776) navodi princeps kojemu je istom 22 godine. Na tu dužnost jamačno nije mogao doći svojim iskustvom nego nasljednim pravom.

Slijedeća krupna zajednica plemena koja zaslužuje da se spomene jesu Panoni. Kao periferni balkanski narod u historiju ulaze dosta kasno, tek sredinom II stoljeća st. e., kad ih pod tim imenom prvi put spominje Polibije. Kasnije ih spominju Velej Paterkul, Strabon, Flor, Apijan i dr. Po jednim, Panoni predstavljaju skupno etničko ime, a po drugima je to geografska oznaka bez političkog značenja.³⁷

Ni kod Panona se nije nikada uspostavila šira i trajnija politička zajednica. Bili su razbijeni na brojna plemena kod kojih nisu bili sazreli uvjeti ni za stvaranje plemenskog saveza a kamoli za stvaranje države. Apijan doslovno kaže da nije bilo centralne vlasti i da im političke funkcije nisu još bile odvojene od društvenih (App. III. 22). S obzirom da su živjeli daleko od grčke i italske granice, bili su izvan utjecaja iz tih pravaca, pa je kod njih društveno-politički razvoj bio na daleko nižem stupnju u odnosu na ostala plemena s područja zapadnog Balkana.

Apijan bilježi da kod Panona nije bilo čak ni gradova nego su živjeli po poljima i selima u rodovskim zajednicama (App. III. 20). Donekle su kulturno odskakala samo ona plemena koja su živjela duž puta koji je spajao Podunavlje s Apeninskim poluotokom. Upravo su na toj liniji ponikla jedina dva panonska grada - Siscia i Sirmium.

U kontekstu ovih razmatranja zavrijeđuje da se spomene još jedno pleme koje je po mnogočemu specifično. Riječ je o Daorsima. Naseljavali su oblasti lijeve obale donje Neretve i njeno ušće, te oko današnjeg Stoca, sa plemenskim središtem u Ošanićima. Da su u ranijoj povijesti igrali značajnu ulogu svjedoči njihov spomen kod Hekateja (VI stoljeće st. e.), koji ih naziva *Daorsioi*. Polibije ih naziva *Daorsoi*, dok se na njihovom novcu javlja oblik *Daorson*.³⁸

Čini se da su Daorsi u ranijoj povijesti naseljavali mnogo šire područje. U posljednjim stoljećima st. e. pripadale su im oblasti između Neretve, Veleža i Pelješca, s izlaskom na more. Ranije su možda držali i desnu obalu Neretve, sve do Duvanjskog polja. Pri koncu I stoljeća st. e. moć im se znatno smanjila i tada se uglavnom grupiraju oko današnjeg Stoca. U tješnju političku vezu s Rimom

³⁷ Z. Marić, *Problem sjevernog graničnog područja Ilira*, Simpozijum o teritorijalnom i hronološkom razgraničenju Ilira u praistorijsko doba. Naučno društvo Bosne i Hercegovine, pos. izd. knj. IV, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 1, Sarajevo 1964., p. 187 i d.

³⁸ Z. Marić, *Ošanići - centar Daorsa - kulturno - historijske značajke, Jadranska obala u proto-historiji*, Zagreb 1976., p. 249 i d.

došli su u vrijeme Trećeg ilirskog rata (171-168. godine st. e.), u kojem su se borili na strani Rimljana.

Istraživanja su dokazala da su Daorsi bili pod jakim grčkim utjecajem. Njihovo središte na Ošanićima kod Stoca sadrži mnoge elemente helenističkih gradova (kiklopski zidovi, specifična stambena arhitektura, agora i sl.), a i pokretni materijal pokazuje da se život odvijao po grčkom uzoru. Posebnu pažnju zaslužuje činjenica da su Daorsi kovali novac čija ikonografija sasvim odgovara grčkom novcu. Na aversu je glava boga Hermesa a na reversu lađa s legendom na grčkom *Daorson*.³⁹

Emitiranje novca u svakom slučaju podrazumijeva razvijenu političku organizaciju i jaku ekonomsku zajednicu. Iako nemamo podataka koji bi potvrdili da su Daorsi bili državno organizirani, pojava novca i urbani život upućuje da su bili na putu da to ostvare. I ovdje je bio slučaj da je taj razvoj bio prekinut intervencijom Rima, čija politika nije pravila kompromis, bilo da je riječ o barbar-skim zajednicama, kako je to bilo kod većine balkanskih plemena, ili o kulturno naprednim grčkim i istočnjačkim zajednicama.

Summary

ON ELEMENTS OF THE POLITICAL ORGANIZING OF THE ILLYRIAN COMMUNITIES

The Illyrians belong to the group of ancient peoples, who already in the course of the 1st millenium of the new era in the political development achieved the level of the state organization. It concerns, first of all, the tribes that were in the Southern parts of the Illyrian world (Peonian, Taulantian, Dardanian and Ardieyanian). They lived close to the Greek world, where from the pre-historic time the cultural and political influences reached them. The Illyrians being very

³⁹ Z. Marić, *Novčić drugog i trećeg stoljeća stare ere sa Gradine u Ošanićima kod Stoca*, Glasnik Zemaljskog Muzeja, XXVII-XXVIII, Sarajevo 1973. p. 237-258.

close neighbours of the Greek developed culture took over the progressive cultural heritage, influenced by them, they abandoned the tribal organization rather early and established the form of the social life, which differed little from that of the Greeks.

As early as the old Greek myths mentioned the Enhelian royal authorities. The Peonians were mentioned by Homer as Trojan allies, while the later Greek writers spoke in details of the kingdom of Dardanians, Taulantians and Ardieyans. Based on these data it is possible to say that the Illyrian political organizing, which brought to the establishment of the royal state, namely the state organization, started early in the 1st millenium of the old era (the Enhelian and Peonian), while the other three tribes in the second half of the 1st millenium. In the first case, the kingdoms were, doubtless, based on the example of the Homeric period kingdoms. The Greek influence is evident also with the kingdoms of the later time (Dardanian, Taulantian, Ardieyans), that later in time were organized as the typical Hellenist kingdoms.

The Greek writers and the epigraph documents show that the mentioned communities had all the characteristics that enabled them to abandon rather early the tribal organization, to establish the monarchy. First of all, they had the good economic base and military power. Some Greek communities, to mention Athens, sometimes, due to the money, won the alliance of certain Illyrian kingdoms in the mutual clashes or the war against the Macedonians. As a matter of fact, the Illyrians suffered a great deal from the neighbouring Macedonians. Their histories, in the course of centuries, often meet. The contacts had also the far reaching consequences for the Illyrian cultural and political development.

From the mentioned kingdoms the best known to us is that of the Ardieyans, because it used to be the earliest state, a contemporary of the Roman penetration to the Balkan peninsula, it was described by Roman writers in details.

Those Illyrian communities that were remoted from the Greek world, that had less or no Greek influence, in their cultural and political development were considerably lagging behind. This the reason that the arrival of the Romans found them in the phasis of tribal organization. Only some of them (e.g. the Histri, to some parts, the Dalmati) were on the verge to have a state organization, which was interrupted by the Roman expansion. It may be concluded that the most developed political organizing with the Illyrians was that under the direct cultural and political influence of the Greeks. Those were the tribes on the South of the Illyrian world (the present day Macedonia, Albania, Monte Negro and South Herzegovina).